

ÁRNYÉK

*Árnyék vetődik annyiszor élembe,
míg rovom itt a mélyedt utakat,
reá se nézek!... mert a messzeségben
tekintetem szemernyi fényt kutat.*

*De nézd, nyomomba is hányszor szegődik,
falkástul, mint a görhes farkasok!
s köröttem is hogy setteng!... óh, hát mit akarhat?...
fölfolni tán: ha összeroskadok.*

A NÉPISÉG MEGHATÁROZÁSA

Írta: KOVÁCS KÁROLY

Történelembölcseleti, művelődési és időszerű államéleti vizsgálódás-távlatában esztendőik óta egyaránt oroszánrész jut a népiség fogalmának. Mint mindig a történelmi fejlődés meggyorsulásának idején, ezáltal is felfedezték a népet. Itt volt az eddig is. Jó vagy balsorsban minden történés kezdetét és végét jelentette. Ha mégis most újból bevonult mindennapi szükségleteink szótárába, úgy annak nyomósak az okai. A néptestek szervezetében sajátos molekuláris mozgásnak vagyunk tanúi. Rianás közelségét érezzük. Mintha mozdulni akarna valami, s ez az akarás a népgondolkodás minőségi megmúlásaiban jut látható alakban kifejeződésre. Felmérni is alig bírjuk a káoszos levés és forrás minden mozzanatát. Csak a korjelenség összegét érezzük. Így próbáljuk a mult hasonló tüneteit, s azok eredményei felé hidat verve történelmileg értékelni. Sietünk megjegyezni, hogy a népiség nem egyedül a haladó eszmélkedés hiveinek táborában talál szószólókra. A regresszív tekintélyelv ideológiai fegyvertárában ugyancsak kimagasló helyet foglal el. A germán tekintélyvédelmi rendszer a gleichschaltolt „Volksgenosse“ fogalmával lepte meg a világot. Csalárd szó, amit élelmes konjunkturalovagok a magyar nyelvbe is átplántáltak. Különleges helyzet állt elő. Haladó és maradiak, joggal vagy oktalanul, egyaránt a „népre“ hivatkozva követelnek eszméiknek érvényesülést. Mint az már történni szokott, a maradiság azokból a gondolatmorzsákból igyekszik felhizlalni magát, amiket a progresszió hullat el utkereső kibontakozása során, s amiket amaz visszájára fordítva a haladás mellének szegez.

Különböző szempontok alapján több oldalról közelíthetjük meg a népiség problémáját. Az államvezetés tudományának szempontjaitól a népies irodalomig, meg a népies művészetig a kérdések olyan széles köre nyílik, amelyek mindegyike külön-külön tanulmány tárgyát teszi. Hiszen alig vehetünk kezünkbe ujságot, folyóiratot, brosurát vagy könyvet, alig léphetünk be előadói terembe, hangversenyre vagy kiállításra anélkül, hogy ezerféle változatban ne a népiség fogalma csapódna felénk. Mindenesetre tanulmányunk keretében nem vállalkozhatunk a kérdéstömeg egészének felgöngyölítésére. Az egyeseknél kétes-háttérű misztifikálást vagy üres szólamcséplést, másoknál azonban véres komolyságú társadalmi kiállást jelentő szó olyan fogalmi tisztázá-

sát akarjuk megkísérelni, mely annak társadalmi gyökereit felfedve, egyszersmind alkalmazásának határait is kicövekezi.

Bevezetésül helyénvalónak találjuk megjegyezni, hogy a népközöség fogalma az újabb kor gondolatformái közé tartozik. Valamikor a nép, köznép megjelölés az „alkotmány sáncaiból“ kirekesztett „misera plebs contribuens“-re vonatkozott. Nemzetközösségről ebben az időben még nem beszéltek. A népet az egész államjogi rendszer, valamint az annak függvényét tevő törvényhozás szembehelyezte a nemzettel, melyhez kizáróan a nemesi rendek meg a papság tartoztak. Mint e kor minden gazdasági és társadalmi kölcsönvonatkozása, a néptest különböző csoportjainak szigorú közjogi elkülönítése is meztelen egyszerűséggel fejezte ki a társadalmi rétegződést. Nem volt helye illúzióknak. Hogy ki van lent és ki fent, azt szükségtelen volt kutatni vagy magyarázni. Mindenki tisztában volt azzal életének minden órájában és minden viszonylatában. Amikor Petőfi intő szavát felemelte: „Most kér a nép, most adjatok neki!“, hívásának értelmét senki sem magyarázhatta félre. A nép Dózsa népét, az alkotmányosságból kirekesztett jobbágymilliókat jelentette, akik „Kedves Barátunk Táncsics!“-hoz irt levelükben csalhatatlan felismeréssel hirdették meg az országnak: „Noha magyarok voltunk, de nemzet nem voltunk“.

A nép s a nemzet ellentétének ezt a tiszta tényészetben jelentkező problematikáját a polgárság helyettesítette új fogalmakkal. Nem szívesen tette, de elkerülhetetlen volt. Ő maga, ha szerét ejthette, becsmépszte magát az „alkotmány sáncaiba“, s a nemzet kénytelen-kelletlen eltűrte jelenlétét tanácskozásain, amennyiben a polgárság olyan gazdasági hatalomra tett már szert, hogy kívülmaradása a társadalmi egyensúly mérlegét felborulással fenyegette. Mint harmadik rend hatalmas történelmi kísérletet tett az ellenséges vár belülről történő elfoglalására. Angliában sikerült is ez, miután a 17. század derekán a plebejus tenger viharzása alaposan megtörte a nemesi védősereg egyébként is erőteljes ellenállását. Anglia azonban kivételes történelmi adottságai következtében sokáig kivétel maradt. Nem minden ország ismerte a „rózsák háborúját“, amelyben a régivágású nemesség egymást kiirtva előkészítette a lordosított kalmárok s az elkalmárosodott lordok kiegyezésének útját. Franciaországban a nemesség meg a királyság kezét nyújtott egymásnak. Az első és második rend a trón lépcsőfokaira telepedve elállta a harmadik rend hatalmi érvényesülésének útját. Az „ancien régime“-nek törnie kellett, mivel hajolni nem tudott és nem akart. A polgárság az érvényesülésének útját eltorlaszoló nemességgel szemben a nép élére állt, s megteremtette a nemzet egységét. Merszületett a *citoyen* fogalma. A nép szélesebb vagy szűkebb cenzusok karámjaiba préselve bevonult az „alkotmány sáncaiba“. Lehetővé vált, hogy a „honfi“ a legfogatottabb függőségi helyzetben is a népközösség egyenjogú tagja legyen. Ez volt egyébként a nép és nemzet kettősségében rejlő ellentmondás megoldásának klasszikus útja. A polgárság a nemzet vezérének nyilvánította magát, miközben a nép és nemzet elágazó érdekeit őseredetű egyszerűséggel visszatükröző fogalmi meghatározásokat a saját világának alapját tevő bonyolultabb gazdasági összefüggéseknek megfelelően, hasonlóan bonyolult fogalmi meghatározással helyettesítette.

Nem ment ez minden zökkenő nélkül. A saját jelentőségének tudatára ébredt nép csakhamar a polgárság mellének szegezte a liberté, égalité, fraternité jelszavakat. Ha egyenlőség, akkor legyen egyenlőség, mégpedig elsősorban a gazdasági létfeltételek területén. Ez volt a Hegypárt parancsuralmának értelme vagy legalább is annak legszűkebb

szárnya ezt a felfogást vallotta. Ámde a polgársággal így nem lehetett beszélni. A népegység fogalma ilymódon a plebejus tömegek vereségén keresztül vált a modern társadalmakban a polgári tulsuly bűvös igéjévé, sok tekintetben fikcióvá, amelynek segítségével fennmaradását eredményesen biztosíthatta.

Mi sem természetesebb, minthogy a népegység fogalma aránytalanul elasztikusabbnak bizonyult, mint a nép és nemzet tudatos közjogi szembeállításának szimpla formulája. Dőre tévhitek keltésére alkalmas. Az ellenséges vár belülről való meghódításának, az új életfeltételekbe való belénövésnek vágyát ébresztheti fel. De mivel ugyanakkor a nép és nemzet ellentmondását csupán közjogi viszonylatban szintétizálta, elkerülhetetlenül kirobbanásra törő ellentmondást tartalmaz.

A francia társadalmi élet szótára kezdettől fogva ismerte ezt a meghasonlottságot. A „peuple” fogalmából mindenkor kirekesztette a „200 családot”, s ezzel széles árkot vont azok közé, akik a „peuple”-höz tartoznak, s akik nem tartoznak hozzá. De nem idegen ez az elgondolás egyetlen nyelv szóhasználatától sem. Népszellem, néptörekvés, néperő, a nemzet és a nép fogalmi-egységgé teljesülése után minden nyelven olyasminek vált kifejezőjévé, ami eltér és szembehelyezkedik a „fent levőkkel”, s ezzel kettétöri azt az egységtudatot, amit a mindenkori statusquo-apologetika ezer csatornán át igyekszik a közvéleményben meghonosítani.

Ebben a jelenségben tulajdonképpen adva is van a népiség fogalmának társadalmi törekvéssé teljesülése. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy a népiség meghatározás pontatlan, s ezért mindenfajta megtévesztés készsége talajává válhat, amennyiben nem konkrét állapotok, helyzetek vagy törekvések kapcsán alkalmazzuk. Ennek lehetősége viszont meghatározott történelmi fejlődési szakaszokhoz csatlakozik. Abban a korban, amikor a liberálisizmus törekvései sok tekintetben valóságos néperdekeket fedtek, a népiség hangoztatása elmosta azokat a határokat, amelyek a nép különböző rétegeinek sorstörekvései közt emelkednek. Lehetetlenné tette azon népcsoportok sajátos gondolkodásának és akarásainak kidomborítását, amelyek mint az országok anyagi jólétének előteremtői, jogos igényt formálnak a népközösség sorának alakítására.

Érthető, szükséges, sőt elkerülhetetlen volt a népiség fogalmán belül különös nyomatékkel huzni alá az osztályosság fogalmát és mindent, ami ebben a sugárkörben mozogva osztályos ideológia, élcsapat és hegemonia elnevezés alatt a „negyedik rend” domináló egészzé kovácsolódásának útját jelzi. Az osztályosság elvének következetes alkalmazása nélkül a néperdekek képviselőinek gyepelője avatatlan kezekbe kerülhetett. Anglia példájához hasonlóan olyanok juthattak szóhoz a közéletben, akik a „nép” és a „nemnép” erőinek merészen a viszonyokba hasító egymásrahatását tory-whig ellenzékieskedéssé igyekeztek lefokozni.

Osztályosság és népiség szembeállítására azonban ebben az időben is csak korlátolt látókörű emberek fanyalodtak. Aki a következetes haladás minden távlatának felmérésére képes volt, mindenkor a népiségben látta az osztályosság magától adódó hátterét és alapját. A néperő egészét nyalábolta fel, hogy ilymódon a haladóbb gondolkodásra képes csoportok törekvéseit a népiség egészének sokszor zavarosan gomolygó, de mindenkor változás után kiáltó törekvéseivel támassza alá.

Az osztályosság szempontjainak kihangsúlyozása meg is hozta a várt eredményt. Olyan gondolatokat hintett el, amelyek vetésbe szök-

kenve széles tömegek világszemléletének adtak egyöntetűen haladó irányt. Később, mikor sok érték átértékelésére kényszerültünk, az osztályosság jegyében kialakult legkövetkezetesebb világnézeti tábor maradt az egyetlen szilárd alap, amely a haladó gondolat védekező falanszait, egyben pedig támadó kohorszait teszi. Ezeket az őrhelyeket természetesen nem lehet és nem szabad feladni. Amint korábban az osztályosság elve a népiségbe ágyazta magát, úgy most a népiség elvének az osztályosság magva köré kell csoportosulnia. Csak így bontakozhat ki az általánoságokból és magasodhat átfogó haladó törekvésekig.

Ha már most ama rugók után kutatunk, amelyek a népiség gondolatát éppen napjainkban előtérbe tolták, közéletünk feltételeinek megváltozásában találjuk meg azokat. A világ tekintélyes részén olyan elvek nyomultak előtérbe, amelyek sok tekintetben visszaesést jelentenek. A bankokrácia nevében pretoriánus gárdák ragadták magukhoz a vezetést, s néptotalitásra hivatkozva minden valóságos néperő érvényesülésének utját elállják. Mélyreható változások ígéréstével terhes idők ezek, amiknek dinamikáját azonban nem mindenki ismeri fel és értékeli helyesen. A legpontosabban körvonalazott felismeréseket az osztályosság fogalmán túl a népiség fogalmába kapcsolni és mint néptörekvéseket szegezni szembe a totalitáros népiséggel, amely se nem őszinte, se nem valóságos népi totalitás: ez a népiség mai konkrét tartalma.

Alig állithatja valaki, hogy mindez a népiség hirdetőinek mindegyikében ilyen világos körvonalakban jelentkezik. Sokan csak homályosan érzik át a szükségleteket, a távlatokat meg éppen nagyon gyakran hamis tudattal ítélik meg. Nem ismerik fel sokan, hogy a népiség hatalmas kollektívumot jelent, amelynek élcsapata, törzse, hátvédje van és tartalékokkal rendelkezik. Ezek nem látják világosan, hogy a népiség egészének érvényesülése során mikor, melyik szakaszon van a hangsúly. Innen a sok eltérés, s a gyakori eszmezavar. Ezért keresztezik egymást olyan gyakran a szándékok meg a vélemények.

Nem jelent ez szükségképpen veszedelmet. Becsületes akarások nem riadnak vissza a történelmi távlat hirtelen kitágulásától. Fődolog, hogy a népiség szolgálata közben következetesek maradjunk önmagunkhoz. Becsületesen higyjünk a nép haladó ősseregében. Becsületesen valljuk a nép haladó tradíciójának vállalását. Őszintén gyűlöljük azokat a törekvéseket, melyek a népiség totalizálásának köpenye alatt a néperőket, szabad játékuk biztosítása helyett, bilincsbe kényszerítik, s a néperőkkel ellentétes törekvések szekerébe fogják. Amennyiben ez adott, a helyes állásfoglalás magának az életnek a folyamatában helyes utakra talál, s a kibontakozás helyes szempontjait is felleli. Annál is inkább hihetjük ezt, mivel a népiséggé szélesedett osztályosság elgondolásai mindenkor megmutatják azokat a feladatokat, amelyek a néperő leg-gazdaságosabb és legcélrányosabb felhasználását lehetővé teszik.

Népiség és osztályosság ilymódon az élő élet sodrában kiegészítik egymást, egyszersmind csupán egymást kiegészítve emelkedhetnek a néperők teljességét valóban kidomborító társadalmi tette. Ahol az egymást kiegészítő felmagasodás helyett szembekerülnek, kölcsönösen felemésztyődnek, s a tertius gaudiensként lesbenálló dinamikus elv bevonulásának utját nyitják meg.

Magyar vonatkozásokra szűkítve a fenti általánosításokat, rövid utalásokra kell szorítkoznunk. A magyar népi koncepció külső megjele-nésében a mult század első felének népies elindulásába kapcsolódik, s magáénak vallja Dózsától kezdve Adyig a magyarság történetének minden haladó mozzanatát. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk,

hogy a népiség hagyományainak ez a formai összefogása csak az esetben hasznóhajtó, ha közben tisztába jövünk a mult és jelen népies törekvéseinek lényegbevágó tartalmi különbözőségével. Népiség és osztályosság mindenkor bizonyos kölcsönhatásként jelentkeznek. A mult század népisége, elszórt kivételektől eltekintve, polgári osztályosságot foglalt magában. Már pedig manapság hasonló tartalmat a népiség kerete nem bír el. Napjainkban a polgári népiség magyar viszonylatban is néptotalitást jelent, ami viszont a regresszív tekintélyelv frazeológiájához tartozik. Népiség plusz a „negyedik rend“ osztályossága, egyedül ezen a vonalon kereshetjük problémánk megoldásának nyitját.

Ámde még itt sem szabad megállnunk. A haladó népközösségen túl a népek közösségének hirdetése nélkülözhetetlen tartozéka a helyes értelemben felfogott népiségnek. Ez viszont további elválasztó mozzanatot jelent. Bár a népiség képviselői mindenkor a humánushoz szóltak, a népek közösségének konkrét törekvését rendszerint nélkülözték. Időközben megmásult létfeltételeink azonban ezen a vonalon is lehetővé tették, sőt parancsolóan előírták a feljebb lépést. A népiség és osztályosság magasabb egységbe olvadása jegyében a progresszió a maradi tekintélyuralmi eszmék totális népközösséget hangoztató dinamikájával a népek közösségének dinamikáját szegezi szembe. A népiség mai humánuma így tágabb és a szó valódi értelmében emberibb, mert minden nép törekvéseinek közös nevezőre hozásával kívánja elgondolásait a gyakorlatba átültetni.

Mind ezek a távlatok a legteljesebb mértékben igazolják azokat a fáradozásokat, amelyek a népiség elvének alkalmazása során közirodalomban, széprózában, költészetben, festészetben, szobrászatban és zenében már eddig is annyi nemes emberi energiát kötöttet. Ie. Miközben az irodalom meg a művészetek legjava képviselői a nép igazi arculatának megelevenítésén fáradoznak, egyéni szándékaiktól függetlenül, az önmegismerés hatalmas eszközét nyomják kezébe. Ennek pedig a jelen és a jövő viszonylatában egyaránt uttörő jelentőséget kell tulajdonítanunk.

FRANCISKA ÉS BRUNÓ

Írta: REMENYIK ZSIGMOND

VALAMI TÖRTÉNIK FRANCISKAVIAL ÉS ETTŐL BRUNÓNAK MÉG A SZIVVERÉSE IS MEGÁLL. — KÖD LEPT BE AZ UCCAKAT ÉS A TEJCSARINOKBAN ÁLMOS CSELEDD SÖPÖR. — A CIGARETTASODRÁSNAK IS MEGVANNAK A MAGA TÖRVÉNYEI.

Késő éjszaka volt, amikor Brunó kezében kis csokor virággal még mindig várta Franciskát. Hátát egy fa törzsének támasztva állt Brunó a ház előtt, szemben a Plutó mozgóval és így várakozott. Szájában cigaretta égett és kezében tartotta a virágokat. No természetesen, a kocsmáros még üzlete ajtajában állt és figyelt. Milyen kár, hogy a világ teremtésekor a kocsmáros még nem létezett, különben mindent jól megfigyelt volna és ma nem lennének kételyeink. Szájában kis szipkában szivarvég izzott és álmosan nézett maga elé. Vastag lábait keresztbe vetve az ajtófélfának támaszkodott.

Végre jött Franciska fáradtan, arcán letagadhatatlan aggodalom-